

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

СВІТОВА ПОЛІТИКА НОВОГО ТА НОВІТНЬОГО ЧАСУ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять
для здобувачів спеціальності 052 Політологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

ОДЕСА
ОНУ
2024

**УДК 378.14(076)
С246**

Укладач:

М. А. Шевчук, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

С. В. Коч, доктор політичних наук, професор кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова;

М. С. Покась, кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою факультету міжнародних відносин,
політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.*

С246 **Світова** політика Нового та Новітнього часу [Електронний ресурс] : електрон. метод. рек. до практ. занять для здобув. спец. 052 Політологія першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти / уклад. М. А. Шевчук. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 32 с. – 0,9 МБ.

Методичні рекомендації допоможуть здобувачам у вивченні та інтерпретації подій світової політики, порівняльному аналізі реальної політики у контексті історичного розвитку різних країн та регіонів, з'ясуванні досягнень, проблем, конфліктів та у реагуванні світової політики на сучасні виклики та ризики.

УДК 378.14(076)

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1	
Буржуазні революції, імперсько-колоніальна політика, перша світова війна (1914–1918 рр.)	6
Тема 1. Буржуазні революції у Нідерландах XVI ст. та у Англії XVII ст.	6
Тема 2. Американська буржуазна революція XVIII ст.	8
Тема 3. Французька буржуазна революція XVIII ст.	10
Тема 4. Перша світова війна 1914–1918 рр. та її наслідки	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2	
Тоталітарна ідеологія і політика. Друга світова війна. Холодна війна та крах комуністичної системи	14
Тема 5. Тоталітарний фашистський режим Б. Муссоліні в Італії	14
Тема 6. Нацистський режим у Німеччині	16
Тема 7. Друга світова війна 1939–1945 рр. та її наслідки	17
Тема 8. Соціально-політичний розвиток СРСР та країн Східної Європи у 1945–1990 рр.	19
Тема 9. Світова політика періоду Холодної війни	21
Тема 10. Політика об'єднання Німеччини у другій половині XX ст.	23
Форми контролю та методи оцінювання	24
Питання для підсумкового контролю	25
Критерії оцінювання знань здобувача:	27
Рекомендована література	28
Інформаційні електронні ресурси	31

Опис навчальної дисципліни

Загальна кількість кредитів – 6, годин – 180, лекції – 26 год., практичні заняття – 24 год. Форма підсумкового контролю – іспит.

Мета та завдання

Загальні відомості

Програма навчальної дисципліни «Світова політика Нового та Новітнього часу» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів першого рівня вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є чинники формування та розвитку світової політики Нового та Новітнього часу. **Міждисциплінарні зв'язки:** всесвітня історія, теорія та історія міжнародних відносин, теорія та історія дипломатії, історія зарубіжних політичних вчень.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- Змістовий модуль 1* Буржуазні революції, імперсько-колоніальна політика, перша світова війна (1914–1918 рр.).
- Змістовий модуль 2* Тоталітарна ідеологія і політика. Друга світова війна. Холодна війна та крах комуністичної системи.
- Змістовий модуль 3* Європейський союз: політика реформ у країнах Сходу.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни полягає у вивченні та інтерпретації подій світової політики, порівняльному аналізі реальної політики у контексті історичного розвитку різних країн та регіонів, з'ясуванні досягнень, проблем, конфліктів та реагуванні світової політики на сучасні виклики та ризики.

Завдання:

- вивчення понятійного апарату дисципліни, принципів, методів та сучасних концептуальних підходів у дослідженні світової політики;
- здійснення порівняльного аналізу реальної політики у контексті історичного розвитку різних країн та регіонів;
- аналіз світової політики у контексті особливостей та характерних рис розвитку державно-політичних, соціально-економічних та культурно-конфесійних систем народів і країн;
- вивчення історичного досвіду у процесі обговорення та прийняття рішень у сфері світової політики державними діячами та політиками, консенсусу між владою та суспільством.

Загальні та спеціальні компетентності визначені у робочій програмі курсу.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- сутність та основні тенденції розвитку світового політичного процесу;
- основні категорії, теорії, доктрини та методологію дослідження світової політики;
- джерельну та історіографічну основу світової політики;
- особливості розвитку світової політики у різні історичні епохи;
- стратегічні цілі і завдання світової політики у поєднанні з національними інтересами;

вміти:

- здійснювати історико-політологічний аналіз подій світової політики в їх причинно-наслідковому зв'язку;
- проводити аналогію між подіями світової політики минулого та сучасного часу;
- застосовувати методологію порівняння та моделювання для аналізу реальної світової політики;
- здійснювати аналіз національних та міжнародних стратегічних інтересів країн у світовій політиці;
- визначати характер сучасних процесів світової політики та їх обумовленість соціально-політичними, економічними та культурними чинниками;
- аргументувати власні погляди щодо подій реальної світової політики;
- обґрунтовувати шляхи вдосконалення процесу прийняття політичних рішень та покращення якостей внутрішньої та зовнішньої політики у геополітичному просторі.
- професійно виконувати політико-організаційні експертні, дорадчі та консультаційні функції на національному та міжнародному рівнях.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Буржуазні революції, імперсько-колоніальна політика, перша світова війна (1914–1918 рр.)

Тема 1. Буржуазні революції у Нідерландах XVI ст. та у Англії XVII ст.

Питання для розгляду

1. Причини, характер та історичне значення Нідерландської буржуазної революції.
2. Англійський абсолютизм і опозиція.
3. Довгий парламент та його революційна діяльність.
4. Індепендентська республіка та її внутрішня і зовнішня політика.

Реферати

1. Політичний і суспільний устрій у Нідерландах у другій половині XVI ст.
2. Вільгельм Оранський : політичний портрет.
3. Олівер Кромвель : політичний портрет.
4. Зовнішня політика Англії у другій половині XVII століття.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* рекомендується ознайомитись з політичним устроєм Нідерландів при правлінні династії Габсбургів. Прийняти до уваги політику централізації влади, що породжувало протиріччя з традицією представницьких органів влади та місцевим самоврядуванням. Ознайомитись з економічним розвитком Нідерландів у XVI ст. Взяти до уваги показники кількісного та етнічного складу населення території, особливості розвитку різних форм мануфактури та торгівлі. Найбільш розвинутими провінціями були на півдні Фландрія і Брабант, на півночі – Голландія і Зеландія. Антверпен як ведучий центр у Європі з книгодрукування. Не обійдіть увагою географічне розташування країни, що вимагало важкої праці по осушенню земель та зумовлювало суворі покарання за шкоду гідротехнічних споруд. Ознайомтеся з розвитком морських портів та риболовного флоту. До уваги: загальний об'єм виробництва у Нідерландах у середині XVI ст. = біля 100 млн. гульденів (по половині припадало на с/г і промисловість та торгівлю). З них забиралось на військові витрати 2 млн. (2 %), що обтяжувало населення.

Слід добре розібратися у реформаційному русі, специфіка якого полягала в тому, що поряд з появою лютеранства з'явилося багато видів сектантської опозиції Риму і католицизму.

Розгляд питання про зростання незадоволення населення поєднуйте з політикою фінансового визиску, релігійних переслідувань та іспанізації. Проаналізуйте політику герцога Альби у Нідерландах та організацію руху за звільнення країни на чолі з лідером В. Оранським. Зосередьте увагу на Утрехтській унії 1579 р., що зумовила політичний союз (конфедерацію) 5-ти північних провінцій (Голландія, Зеландія, Утрехт, Фрісландія і Гельдерн). На основі цієї унії влітку 1581 р. утвердилась Республіка Об'єднаних провінцій, яка отримала міжнародне визнання за Вестфальським мирним договором 1648 р.

Друге питання пов'язане з правлінням в Англії династії Стюартів, що досягла абсолютної влади. Стюарти постійно посилювали фінансовий тиск на населення, часто без згоди парламенту. Це призвело до формування парламентської опозиції. Розгляньте релігійну політику Стюартів та особливості пуританського руху. Змістовне пояснення даного питання міститься у книзі англійського автора К. Хілла «Англійська революція XVII століття і Біблія».

У третьому питанні потрібно розглянути законодавчі акти та революційну діяльність Довгого парламенту. Парламент претендував, щоби внутрішня і зовнішня політика у державі здійснювалась за формулою: «Король у парламенті і через парламент». Далі – зосередити увагу на подіях громадянської війни, що почалася за ініціативою короля Карла I. Вивчити як саме формувалась ударна сила в армії парламенту – кавалерія. Армія «нового зразку» досягла вирішальної перемоги над «кавалерами» короля. Зверніть увагу на те, що з перемогою парламенту припинило свою дію тюдорівське законодавство проти огорожень землі, від якого сильно потерпало населення (нагадаємо вислів Т. Мора: «Вівці з'їли людей»). Ознайомтеся з основними біографічними даними О. Кромвеля. Його називають «генієм політичної тактики».

Четверте питання присвячується подіям індепендентської республіки та організації суду над Карлом I. Пропонується уважно вивчити питання формування членів суду. Далеко не всі діячі революції погоджувались стати членами суду, бо відповідальність за рішення була великою. На суді король зайняв позицію непоступливості у своїх правах. Його засудили до страти, яка відбулася 30 січня 1649 р.

При вивченні внутрішньої та зовнішньої політики республіки зосередьте увагу на військову експедицію армії О. Кромвеля проти Ірландії та її надто

жорстоке підкорення; на жорстоку розправу в армії з повсталими левелерами, за що парламент об'явив О. Кромвелю «подяку» за «послуги нації».

Важливо ознайомитися з переходом до нової форми управління державою – Протекторат Кромвелю (1653 р.) та зрозуміти, що влада могла утримуватися лише завдяки опорі на армію.

Тема 2. Американська буржуазна революція XVIII ст.

Питання для розгляду

1. Соціально-економічний та політико-правовий стан північно-американських колоній.
2. Ідеологія американського Просвітництва та революційно-політичний рух за незалежність.
3. Конституційний устрій США.
4. Становлення двопартійної системи : федералісти і республіканці.

Реферати

1. Політичні діячі США (за вибором : Б. Франклін, С. Адамс, А. Гамільтон).
2. Джордж Вашингтон – перший президент США.
3. Томас Джефферсон : просвітитель і політичний діяч.
4. Алексіс Токвіль про американську демократію.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* рекомендується ознайомитись з основними подіями колонізації Північної Америки, наприклад, за книгою Г. Зінна «Народна історія США». Майбутнім політологам слід звернути особливу увагу на систему управління колоніями. Вона була змішаною: монархічною (ключова фігура – губернатори), аристократичною (колоніальні ради), демократичною (асамблеї). Американські історики наголошують, що представницькі органи влади користувались реальною владою у колоніях. Хоч це не заперечує той факт, що губернатори часто нав'язували свої рішення. Головним обмежувачем виборчого права був майновий ценз (як в Англії: не менше 40 шилінгів щорічного доходу від земельного володіння.) Вибори носили змагальний характер, а активність виборців зростала. Участь у виборах розглядалась як громадянський обов'язок. Центральною фігурою під час голосування та підрахунку голосів був шериф. Голосування, як правило, проходило відкрито. У програмах кандидатів переважали місцеві питання (податки, грошова емісія). Матеріальне багатство вважалося основою

незалежної політичної поведінки. Депутати не отримували регулярних грошових винагород і самі сплачували левову частку витрат. В колоніальний період заняття політичних посад вважалося серед багатих американців справою престижу.

Слід зауважити на тому, що провінційна еліта широко втягувалась у демократичний рух, що загострювало конфлікт з метрополією. Англійське панування було головною перешкодою для вільного буржуазного розвитку колоній Північної Америки.

Друге питання вимагає уваги до Просвітництва, що розвивалось під впливом англійських ідеологів: Д. Локка, У. Блекстоуна, А. Сіднея, Д. Юма, Г. Болінгброка. Доктрина природніх і невід’ємних прав людей була основою істини. Обґрунтовувався культ конституціоналізму. Відбувався процес оновлення американської політичної ідеології. Концепція Д. Отіса (Масачусетс) про рівність природніх прав американців і англійців стала одним із самих популярних аргументів патріотичного руху. Видатний просвітителі Б. Франклін обґрунтував концепцію гомруля, де колонії (держави) і Англія – рівноправні і суверенні частини імперії. Метрополія не бажала йти ні на будь-які поступки і революційний розрив ставав невідворотнім. Зауважимо, що революційна доктрина була висловлена вперше не американцем, а англійським радикалом Т. Пейном. Він прибув до Північної Америки у 1774 р., а у 1776 р. у памфлеті «Здоровий глузд» сформулював дві революційні доктрини: утворення незалежної американської держави і республіканізму. Д. Адамс зазначив, що «історії передбачається віднести Американську революцію на рахунок Томаса Пейна». Ідеї «Здорового глузду», скрізь схвалені американцями, були закріплені у «Декларації незалежності» 4 липня 1776 р. Цей документ містить факти звинувачень на адресу парламенту і монархії Англії, але головне його значення заключено у соціально-філософській частині, де викладені три основні доктрини просвітителів: про рівність природніх прав людини, про суспільний договір як джерело політичної влади, про право на революційне повалення деспотичної влади.

Підкреслимо, що Американська революція носила антиколоніальний характер, а обмеження олігархічних і розвиток демократичних початків стали її найбільш важливими цілями.

Стосовно *третього питання* рекомендується ознайомитися з текстом Конституції США (1787 р.) Можливо, за бажанням, опрацювати додатково інформацію про дебати щодо підготовки основних положень тексту Конституції.

Четверте питання стосується народження двопартійної системи. Перший національний уряд США було створено на позапартійній основі. Зародження

перших політичних партій відбувалося всупереч неприйняттю партій і партійної боротьби практично всіма американськими політичними лідерами. Візьміть до уваги, що до 1796 р. формування обох партій – федералістів (лідер О. Гамільтон) та республіканців (лідер Т. Джефферсон) відбувалось, головним чином, через Конгрес США. А в 1796 р. республіканська фракція у Конгресі США вперше висунула національного кандидата на президентських виборах. Надалі вибори президента і членів Конгресу стали вестися на основі відкритого партійного суперництва. Зауважимо, що спочатку федералісти перебували при владі (1789–1801рр.), а далі, протягом 24-х років, – республіканці. Пропоную ознайомитись з книгою Т. Джефферсона «Автобіографія».

Тема 3. Французька буржуазна революція XVIII ст.

Питання для розгляду

1. Криза французького абсолютизму і соціально-політична ситуація напередодні революції.
2. Політичні клуби, ідея свободи і принцип народовладдя у революції.
3. Конституції 1791 і 1793 рр. : порівняльний аналіз.
4. Політична система якобинської диктатури і політика терору.

Реферати

1. Політичний портрет (за вибором: Робесп'єр, Марат, Дантон, Лафайєт, Бріссо, Кутон).
2. Жирондисти та їх роль у французькій революції.
3. Паризька Комуна у 1792-1794 рр.
4. Великий терор у період французької революції XVIII ст.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* рекомендуємо скористатися книгою авторитетного українського історика В. Адагурова «Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття)» (2002). У її розділах 7, 8 розглядаються важливі питання духовного і матеріального розвитку французького суспільства у добу Просвітництва та спроби перебудови суспільно-політичних відносин напередодні революції. Видатні просвітителі (Вольтер, Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Ж. Б. д'Аламбер, Ж. Ж. Руссо та ін.), що були в опозиції до ментальних стереотипів щодо влади та чий погляд поширювалися у Франції, ставили за мету спрямувати суспільство на шлях самовдосконалення завдяки розумному мисленню. Вони

не закликали до насильницької зміни чинної влади. Регулятором суспільних відносин для них виступав закон, перед яким рівні всі. Визнавалось право суспільства змінювати політичний устрій. Попри формальні заборони, у Франції продовжували друкувати і поширювати критичні твори просвітителів, які критикували чинні суспільні, політичні та церковні інституції. Подібна критика шкодила авторитету влади короля, вела до кризи абсолютизму.

Для розуміння змісту економічного розвитку треба враховувати те, що в останній чверті XVIII ст. у Франції почався промисловий переворот. Існує теза про те, що матеріальне багатство у Франції зростало швидше ніж в Англії. Помітними ставали процеси урбанізації, демографічного зростання. Разом з тим наростали також негативні явища (величезний бюджетний дефіцит і державний борг), які актуалізували необхідність проведення реформ. Рекомендуємо студентам уважно розібратися зі змістом реформ, які було доручено здійснити генеральному контролеру фінансів де Тюрго. Він спробував сформулювати збалансований державний бюджет (загальний державний борг = 100 млн. ліврів). Вдався до політики оподаткування привілейованих станів, режиму економії у витратах на оплату придворних посад, утримання королівського двору. Для створення вільного ринку товарів і продуктів було скасовано внутрішнє мито між провінціями та мита на імпорт зерна. Реформам Тюрго чинився великий спротив, що змусило Людовіка XVI відправити його у відставку. Король зробив ще одну спробу вивести державу з кризи за допомогою відомого економіста, швейцарського банкіра Ж. Неккера, призначеного міністром фінансів. Але оточення короля змусило і його відправити у відставку. Фінансова криза надто загострилася і король змушений був підписати едикт про скликання Генеральних штатів.

Друге питання вимагає уваги до діяльності політичних клубів та пропагованих у них ідей. Вважаємо за необхідне звернути увагу на створений у 1790 р. Клуб 1789 року, до якого увійшли представники революційної адміністрації, військові, літератори, філософи. 44 % з них були членами масонських лож. Там відбувалася боротьба за лідерство. Розуміння ідеї свободи може бути розглянуте за поглядами аббата Сійєса, яку він сповідував протягом своєї інтелектуальної кар'єри. Для нього основною умовою свободи була відсутність перешкод для дій індивіда з сторони інших людей. Актуальною і до сьогодні залишається його думка про те, що «справжній характер прогресу людини» зв'язаний з підвищенням ролі середнього класу. Ідея свободи відтворюється у «Декларації прав людини і громадянина».

Третє питання вимагає уважного самостійного ознайомлення з текстами Конституцій 1791 р. та 1793 р. Перша з них зберігала монархічну владу, друга проголошувала республіку. Порівняйте гарантії прав людини в обох текстах.

Четверте питання стосується політики якобінців у владі. Пропонується ознайомитися з біографіями якобінських діячів за довідковими та енциклопедичними виданнями. Особливу увагу бажано зосередити на особі лідера якобінців М. Робесп'єра. Рекомендуємо книгу «Робесп'єр», написану директором журналу «Історичні аннали Французької революції» Е. Льоверсом (2014 р.) Автор книги глибоко досліджує адвокатську діяльність Робесп'єра. Зазначає, що йому вдалося добитися авторитету захисника простих людей. Він цитує такі слова з виступу Робесп'єра: «краще відпустити двадцять злочинців, ніж покарати одного невинного». Загалом образ «дореволюційного» Робесп'єра виглядає у Льоверса достатньо гармонійним. Він подає його як борця з привілеями, корупцією, зловживаннями провінційної влади, але й показує його еволюцію: уже до 1791 р. Робесп'єр бачить себе представником всього народу і, навіть, людства. Він обирає для себе вигідну позицію вічного критика всього і вся. Е. Льоверс звертає увагу на бінарність мислення Робесп'єра: його схильність ділити людей на поганих та хороших, друзів і ворогів, що може бути близьким до логіки терору. Автор сповідує фактично так звану «теорію обставин», яка дозволяє бачити терор як вимушену міру. Він робить спробу зруйнувати уяву про Робесп'єра як кровожадного диктатора. Вважає, що в останні тижні свого життя він виступав парадоксальним образом як за, так і проти терору. Окремі французькі історики, починаючи від Ж. Лефевра, досліджуючи природу якобінського терору, приходили до висновку, що він зумовлювався під тиском мас «знизу». Зауважимо на той факт, що у 2011 р. у Парижі постало питання про присвоєння імені Робесп'єра одній з площ або вулиць міста, але міська рада висловила протидію.

Тема 4. Перша світова війна 1914-1918 рр. та її наслідки

Питання для розгляду

1. Причини і початковий період війни.
2. Аналіз головних воєнних дій та дипломатичної боротьби.
3. Революції у Росії та Німеччині.
4. Завершальний період війни. Версальський мир.

Реферати

1. Внутрішнє становище у країнах Антанти та німецького блоку у роки Першої світової війни : порівняльний аналіз.
2. Перша світова війна у спогадах її учасників.
3. Людські та матеріальні втрати у Першій світовій війні.

4. В. Вільсон і його програма післявоєнного врегулювання міжнародних відносин.

Методичні рекомендації

Перше питання про причини і початок війни вимагає взяти до уваги новітні наукові дослідження, бо з'являються нові доступні джерела, що є підставою для переосмислення теми. У них відображається певний скептицизм у відношенні можливості пояснення причин Першої світової війни такими структурними факторами як імперіалізм, націоналізм, мілітаризм, характер військово-політичних союзів, економічне суперництво. Не відмовляючись від їх значення, сучасні вчені підкреслюють, що ці причини самі по собі не викликали війну. Сумніви висловлюються щодо аргументації розгляду Першої світової війни як результату цілеспрямованої політики однієї або декількох великих держав. Поширеною є думка, що хід прийняття рішень в кожній з країн був складним і часто непередбачуваним. Виникнення війни характеризують як «таємницю» або «помилку». Американський історик і політолог П. Шредер вважає, що «війна була обумовлена вибором, якого можна було уникнути, певними рішеннями, яких можливо було не приймати». Такий підхід поділяють немало дослідників. Для частини науковців Перша світова війна є подією випадковою, результатом помилкових рішень. Британський історик У. Малліган заключає, що «вбивство Франца Фердинанда відбулося у той момент, коли лідери у...Відні, Санкт-Петербурзі і Берліні були найменш схильні до збереження миру». Він вважає, що вибір рішення на користь війни був зроблений від безвихідності, страху втратити свої позиції, а не в бажанні їх поліпшити.

Актуальною і гостро полемічною залишається тема зовнішньої політики Німеччини. Дискусії, викликані працями німецького дослідника Ф. Фішера, продовжуються і по сьогодні. Його учні як, наприклад, оксфордський професор Х. Погге Штрадманн, вважають, що політика Німеччини була наступательною і мала на меті змінити статус-кво у Європі і світі на свою користь.

При підготовці до *другого питання* потрібно ознайомитись з основними битвами Першої світової війни: на Східному фронті, на Марні, на Кавказі, під Верденом, на Соммі. Особливу увагу слід приділити питанню вступу різних країн у війну. Рекомендуємо підібрати факти про жорстокі методи ведення війни. Бажано ознайомитись зі спогадами учасників війни.

Третє питання, пов'язане з революціями у Росії та у Німеччині, вимагає ознайомлення з основними фактами цих подій та їх впливом на перебіг війни. Найважливішим наслідком революції у Росії стало прискорення розвалу російської армії. Хронічною проблемою для неї була нестача офіцерських та

унтер-офіцерських кадрів, випадки масової здачі у полон, дезертирство, занепад бойового духу військ. Можливо стверджувати, що російської армії як єдиної бойової сили більше не існувало.

При підготовці до *четвертого питання* слід прийняти до уваги, що 8 січня 1918 р. американський президент В. Вільсон запропонував 14 пунктів для заключення миру. Сили Антанти продовжували зростати. Різко виросла кількість бойової техніки, особливо артилерії, танків і авіації. Продовжували прибувати на фронт американські війська. В результаті революції у Німеччині було оголошено про відречення імператора Вільгельма II, а 11 листопада 1918 р. – про перемир'я. Війна завершилась. Радимо ознайомитись зі статистикою втрат на війні.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Тоталітарна ідеологія і політика. Друга світова війна.

Холодна війна та крах комуністичної системи

Тема 5. Тоталітарний фашистський режим Б. Муссоліні в Італії

Питання для розгляду

1. Концепції фашизму.
2. Причини виникнення фашизму та умови його приходу до влади.
3. Пропаганда, міфотворчість та масові організації.
4. Соціально-економічна політика режиму Б. Муссоліні.

Реферати

1. Механізм впливу фашистського режиму Муссоліні на суспільство.
2. Характер і структура консенсусу між фашистською владою і суспільством.
3. Фашистська політика виховання «нової людини» в Італії.
4. Фашистська Італія у Другій світовій війні.

Методичні рекомендації

Для розуміння змісту *першого питання* радимо ознайомитись з працею К. Фрідріха і З. Бжезінського "Тоталітарна диктатура і автократія". В ній на основі емпіричного порівняння сталінського СРСР, фашистської Італії і нацистської Німеччині сформульовані визначальні ознаки тоталітарного суспільства. Бажано ознайомитись також з книгою Х. Арендт "Джерела тоталітаризму", бо її основні тези залишаються актуальними для сучасних

дослідників. Пропонуємо різноманітність форм диктаторських режимів звести умовно до трьох основних типів: 1) проста авторитарна диктатура, заснована на монархічному контролі з використанням традиційних методів примусу; 2) диктатура “цезаристського” типу, що поєднує централізацію влади з елементами народної підтримки; 3) тоталітарна диктатура, що має метою повне підкорення суспільного і приватного життя громадян системі політичного панування. Останній тип диктаторського режиму з’являється у ХХ ст., у нових умовах маси стають не лише об’єктом зі сторони диктаторського режиму, але й носіями тоталітарної тенденції.

До *другого питання* рекомендуємо звернути увагу на праці визнаного італійського дослідника Р. де Феліче, з іменем якого зв’язують появу нової концепції історії фашизму. У центр свого дослідження він поставив проблему консенсусу у відносинах між владою та суспільством. Р. де Феліче, на відміну від ствердження про насильницьке захоплення влади фашистами на чолі з Мусоліні, наголошує на змові нових політичних сил (фашистів) і старих елітарних структур, що допустили перехід влади. Процес формування нової системи влади був обмежений рамками цього блоку і не захоплював основну масу громадян. Вважається, що протягом 1929-1936 рр. встановився найвищий підйом суспільної згоди з фашистським режимом. Відбувалася фашизація суспільства. Р. де Феліче є автором тези про “незавершений тоталітаризм” в Італії. При цьому він виходить з того, що режим фашистської диктатури не здійснював масового терору. Цю точку зору критикують ті науковці, які вважають, що тоталітарний режим Мусоліні відповідальний за десятки і сотні тисяч людей, що віддали своє життя у розв’язаних війнах та мільйони, що в тій чи іншій мірі постраждали від нього.

У підготовці до *третього питання* про виховання “нової людини” слід зосередити увагу на фашистській політиці у сфері освіти. Відбувалася чистка шкільних бібліотек, в школах ввели військову підготовку, насаджувалася культ Мусоліні. Для шкільних педагогів з 1932 р. вводилась обов’язкова присяга на вірність фашизму. Всі нові педагоги зобов’язані були стати членами фашистської партії. Для школярів обов’язком стало набувати членство у юнацькій фашистській організації. У 1938 р. на підставі прийнятого закону “Про захист раси у фашистських школах” викладачі, школярі і студенти єврейської національності звільнялись з навчальних закладів та юнацьких організацій.

Четверте питання орієнтує студентів на ознайомлення з основними фактами участі фашистської Італії у Другій світовій війні. Рекомендується звернути увагу на історію створеної у 1943 р. республіки Сало на чолі з Б. Мусоліні та окупацію Італії нацистською Німеччиною.

Тема 6. Нацистський режим у Німеччині

Питання для розгляду

1. Концепційні обґрунтування націонал-соціалізму.
2. Прихід нацистів до влади та їх ідеологія і пропаганда.
3. Внутрішньополітичний розвиток нацистської держави.
4. Зовнішня політика і підготовка війни.

Реферати

1. Молодіжна політика нацистського режиму.
2. Гітлер як консолідуюча фігура суспільства.
3. Політика нацистів у сфері освіти і культури.
4. Фашистський режим в Італії та нацистський режим у Німеччині: порівняльний аналіз.

Методичні рекомендації

Перше питання вимагає уваги до ідеології націонал-соціалізму. Її зміст складався з суміші елементів вчення про “пруський соціалізм”, імперіалістичну геополітику та расових теорій за загальною назвою “національного соціалізму”. Центральне місце в ній займала ідея побудови у Німеччині “народної спільноти” на расовій основі, а також необхідності завоювання для неї “життєвого простору”. Ідеологія нацизму була пронизана антисемітизмом, антимарксизмом, антидемократизмом та претензіями на тотальну владу.

При підготовці до *другого питання* увагу слід зосередити на таких проблемах: чи був невідворотнім крах Веймарської республіки, хто винен у її падінні та чи існувала можливість не допустити Гітлера до влади. Історики ФРН різних поколінь та шкіл (К. Д. Брахер, М. Брошат, Х. А. Вінклер, Р. Кюнль, Х. Моммзен, Х. Мюллер та ін.) багато часу обговорюють подібні питання. Результатом стала поява тез про нездатність Веймарської республіки захистити демократію, про вину ліберальних партій, що не змогли конкурувати з нацистами, про відповідальність комуністичної партії

за прихід нацистів до влади. На жаль, антинацистські дії виявилися розрізненими, непослідовними та недостатньо масовими. Більша частина німецького суспільства нацистську загрозу серйозно не сприймала.

Стосовно змісту і ролі пропаганди потрібно ознайомитись з діяльністю міністерства, яке очолював одіозний Й. Геббельс. Відомо, що всі засоби ідеологічного впливу на маси – преса, радіо, кіно, театр були поставлені під нагляд міністерства. З них вигнали «расово-неповноцінних» і політичних

ворогів. Надзвичайно велику роль відігравали публічні виступи нацистських керівників, особливо Гітлера і Геббельса.

Третє питання про внутрішньополітичний розвиток країни має розглядатись через аналіз заходів влади у економічній сфері (подолання безробіття, побудову автодоріг, культурних та спортивних споруд). Дійсно покращувалось становище справ у сільському господарстві. Але слід враховувати той факт, що більша частина державних витрат стала направлятися на озброєння. Свої завойовницькі цілі нацисти прикривали притягувальною для мас ідеєю побудови «народної спільноти» («фольксгемайншафт»). Для цього вимагалось підкорення німців політичній волі вождя. Пропаганда намагалась консолідувати суспільство на ідеї антисемітизму та переслідування євреїв. 9 листопада 1938 р. відбулися жахливі події так званої «кришталевої ночі» з руйнацією синагог та інших єврейських закладів. «Аріїзація» єврейської власності перетворилась на експропріацію.

Четверте питання торкається планів підготовки війни. Треба звернути увагу на той факт, що першим симптомом зміни зовнішньої політики стала відмова від участі у роботі Женевської конференції щодо роззброєння. А далі – вихід з Ліги націй. Незаперечним фактом є той, що нікому з тодішніх лідерів країн не вдалося створити фронт протидії нацистській Німеччині. Потрібно вивчити події аншлюсу Австрії, захоплення Чехословаччини. Це були явні кроки до початку нової війни.

Тема 7. Друга світова війна 1939-1945 рр. та її наслідки

Питання для розгляду

1. Міжнародні відносини напередодні війни. Пакт Молотов-Ріббентропа.
2. Війна СРСР проти Фінляндії.
3. Німецько-радянська війна : аналіз причин та головних подій.
4. Антигітлерівська коаліція та її політика.

Реферати

1. Початок Другої світової війни: основні дискусійні проблеми.
2. План “Барбароса”: підготовка і реалізація.
3. Німецький окупаційний режим і остарбайтери.
4. Антифашистський Рух опору у роки Другої світової війни.

Методичні рекомендації

Перше питання вимагає необхідного аналізу пакту Молотова-Ріббентропа, навколо якого велось немало дискусій. Пакт викликав у свій час шок і в західних країнах, і у антифашистів, комуністів, навіть, у рядах самих нацистів. Нацистська пропаганда перестала твердити про «єврейський більшовизм» і боротьбу з ним. Відповідно у сталінському СРСР припинилась антифашистська пропаганда. Пакт, як його оцінюють сьогодні переважна більшість спеціалістів, слугував Гітлеру для беззастережного розв'язання війни.

При підготовці до *другого питання* про “зимову війну” СРСР проти Фінляндії рекомендуємо ознайомитись з опублікованими мемуарами тодішнього міністра оборони, а далі – очільника держави К. Маннергейма. На протипагу радянській історіографії, яка виправдовувала сталінську політику війни, сучасна наука встановила відповідальність за неї сталінського керівництва. Треба прийняти до уваги, що розв'язана війна коштувала для радянської армії значної кількості жертв.

Третє питання про події німецько-радянської війни торкається достатньо відомих історичних фактів. Потрібно взяти до уваги, що в результаті прорахунків радянського політичного керівництва, Червона армія на початковому етапі війни не зуміла дати рішучої відсічі німецькому нападу. Німецькі війська захопили у полон 3 мільйони солдат і офіцерів, а за весь період війни – 5,7 мільйонів. З них біля 3,3 мільйонів загинули від голоду і холоду, епідемій, масових розстрілів та в концтаборах. Не дивлячись на величезні втрати, почалось поповнення Червоної армії за рахунок мобілізації нових ресурсів із глибини країни. Пропонуємо самостійно ознайомитись з питаннями організації та змісту німецького окупаційного режиму. Знайдіть пояснення чому провалився “бліцкриг” у війні против СРСР. Прочитайте про трагедію Бабиного яру під Києвом – де 29 і 30 вересня 1941 р. було розстріляно майже 34 тисячі євреїв, а також представників інших національностей. З 1942 р. почалась депортація євреїв із усіх європейських країн, окупованих нацистами. Про ці події рекомендуємо ознайомитись з книгою відомого професора Т. Снайдерса “Криваві землі”.

При підготовці до *четвертого питання* про антигітлерівську коаліцію радимо прочитати загальновідомі факти про її створення та про Тегеранську та Ялтинську конференції. Особливу увагу рекомендуємо звернути на політику ленд-лізу, яка була надзвичайно важливою для перемоги СРСР. Опрацюйте питання відкриття другого фронту (операція “Оверлорд”). Сподівання Гітлера та його оточення на сепаратний мир з англо-американцями (таємні переговори проходили у Швейцарії) не виправдались. Перехід західних союзників через Рейн 7 березня 1945 року відкрив їм шлях вглиб Німеччини. Німецькі війська

здавались практично без спротиву. Німеччина змушена була підписати Акт про капітуляцію.

Фляйшхауэр И. Пакт: Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии. 1938 – 1939. М. 1991.

Хавкин Б. Л. Антигитлеровское сопротивление в вермахте / Россия и Германия. Вып. 4. Отв. ред. Б. М. Туполев. М., 2007. – С. 174–199.

Черчилль У. Вторая мировая война. В 3-х кн. М., 1991.

Тема 8. Соціально-політичний розвиток СРСР та країн Східної Європи у 1945–1990 рр.

Питання для розгляду

1. Вплив СРСР на суспільно-політичний розвиток країн Східної Європи.
2. Етапи та особливості соціалістичного розвитку у СРСР і в країнах Східної Європи.
3. Кризові явища соціалізму у 50-60-ті роки.
4. Крах комуністичної системи у СРСР і країнах Східної Європи.

Реферати

1. Партійно-політична ситуація та криза 1953 р. у Східній Німеччині.
2. 1956 рік в історії Угорщини.
3. «Празька весна» 1968 року.
4. Політика десталінізації у СРСР у 1950-ті роки.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* потрібно врахувати особливості політики сталінізації у країнах, що пішли далі курсом побудови соціалістичного суспільства. Їм нав'язувалось як зразок сталінська модель радянського союзу. Відбувалось зрощення партійного апарату з державними структурами. Контролюючи засоби масової інформації, комуністи у цих країнах встановили монополію на вираження суспільної думки. Прийняття радянської моделі супроводжувалось поширенням культу особи Сталіна. У якості інструменту терору використовувались органи державної безпеки. Відбувались переслідування політичної опозиції, проводились репресії проти “ворогів партії”. Для збереження єдності партійних рядів допускались масові чистки, а також засудження до смертної кари.

У *другому питанні* необхідно ознайомитись з реформами у економічній сфері. Відбувалося збільшення долі державного сектору в економіці. На економіці НДР важким тягарем лежала виплата репарацій, що складала у

1952 р. 20 % бюджетних витрат. Зруйнована війною економіка не могла ліквідувати дефіцит товарів. Для значної частини населення товари у магазинах були недоступними через високі ціни. Але це не перешкоджало комуністам до створення основ соціалістичного ладу. Держава активізувала наступ на приватний сектор у торгівлі та промисловості. Підвищували податки на приватних підприємців. У результаті кризових явищ у сільському господарстві виникали проблеми нестачі продовольчих товарів. Економічна політика ставала одним із важливих факторів гострих суспільно політичних криз.

Третє питання вимагає ознайомлення з передумовами суспільно-політичної кризи. Відправною точкою кризи було форсоване будівництво соціалізму. Політичних опонентів звинувачували у економічному саботажі і визнавали “ворогами”. Погіршення економічного становища населення призвело до протестів. 16–17 липня 1953 року у східному Берліні почались демонстрації протесту. Для захисту влади комуністів були використані радянські військові підрозділи, об’явили запровадження військового стану. Демонстранти (більше 500 тис.) протестували проти присутності радянських військ на всій території країни. Число загиблих під час подавлення протестувальників за різними даними від 25 до 50 людей, до 300 осіб було поранено. Повідомляють, що біля 40 радянських солдат було розстріляно за те, що відмовились від виконання наказу стріляти у демонстрантів. Уряд змушений був знизити ціни на товари у магазинах і збільшити зарплату робітникам і службовцям на 10–25 %, а СРСР відмовився від залишкової частини. У березні 1954 року між НДР та СРСР було підписано угоду про надання НДР повного державного суверенітету.

Подібні виступи населення в умовах кризи побудови соціалізму мали місце у 1956 р. в Угорщині. Для подавлення виступів там також були використані радянські війська. Самостійно підготуйтеся до цього питання, використовуючи рекомендовану літературу.

Четверте питання необхідно вивчати з подій політики перебудови з середини 80-х років у СРСР. Радимо ознайомитись зі спогадами та іншими публікаціями М. С. Горбачова. Слід звернути увагу на відмову від “доктрини Брежнєва”, що обмежувала суверенітет соціалістичних країн та давала тим самим можливість їм самим визначати шлях подальшого розвитку. Першою з соціалістичних країн на шлях реформування політичної системи стала Польща. Демократичні сили у соціалістичних країнах поступово стали брати верх над комуністичними режимами. У Румунії нові сили фізично знищили очільника режиму Н. Чаушеску. Рекомендуємо, за власним розсудом, вибірково ознайомитись з основними історичними подіями, що привели до краху комуністичної системи. Сформулюйте Ваше бачення причин краху.

Тема 9. Світова політика періоду Холодної війни

Питання для розгляду

1. Причини, цілі, форми та етапи Холодної війни.
2. Формування військово-політичних блоків та політика їхнього протистояння.
3. Головні зовнішньополітичні доктрини СРСР та США.
4. Дипломатія супердержав у роки Холодної війни.

Реферати

1. “Берлінська криза” 1948-1949 років.
2. Війна США у В’єтнамі.
3. Еволюція зовнішньої політики СРСР : від Брежнєва до Горбачова.
4. Холодна війна в оцінках політиків та науковців.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* необхідно засвоїти зміст поняття “холодна війна”. Цей термін був винайдений, щоб описати стан справ, для якого характерні взаємні ворожість і страх. Подібні відчуття коренились у історичних і політичних відмінностях між зверхдержавами, і підігрівались міфами, які породжували ворожість та ненависть. У міжнародних справах холодна війна домінували протягом життя цілого покоління. У фокусі холодної війни перебувала Німеччина, де у 1948-1949 рр. конфронтація дійшла майже до збройного конфлікту. США запропонували для Європи, включно з СРСР, “план Маршалла“. Москва відмовилась від допомоги і змусила до цього контрольовані нею країни. Слід звернути увагу на причини та наслідки створення двох німецьких держав.

У *другому питанні* необхідно засвоїти питання формування військово-політичних блоків (НАТО та Варшавський договір) та політику їх протистояння. Створення НАТО підтвердило розпад союзу воєнного часу. Це була міра оборонного характеру зі сторони основних західних держав, викликана страхом перед російською агресією, відмовою визнати факт російського панування у Східній Європі. Рекомендуємо прочитати доповідь Черчілля у Фултоні. Бажано вивчити основні події війни у Кореї, у період Кубинської кризи.

Третє питання пов’язане з головними зовнішньополітичними доктринами СРСР та США. Потрібно враховувати, що в СРСР виношувалась ідея подальшого «наступу на капіталізм» (Сталін). У зв’язку з рішучою поведінкою США та більшості інших країн Заходу – початком «блокової політики»,

політики «стримування», СРСР дотримувався методу «гарантії безпеки». Офіційним же курсом радянської зовнішньої політики проголошувалось «мирне співіснування». Воно набуло різних форм: від гострої конфронтації до пропозицій, щоб СРСР вступив до НАТО, уклав договір «про дружбу» зі США і т. ін. Але справжня мета зовнішньої політики СРСР завжди зводилась до використання будь-яких можливостей для здійснення головної мети «Безсмертного вчення марксизму-ленізму» — просування соціалізму у світі. Особливу увагу слід зосередити на «Доктрині Брежнєва». З'явилась у зв'язку з вторгненням збройних сил п'яти держав ОВД на чолі з СРСР в Чехословаччину у 1968 р. Сутність її: соціалістичні країни на чолі з СРСР мають надавати «братню допомогу» тим соціалістичним країнам, де склалась загроза соціалістичним завоюванням.

Звертаємо увагу на те, що у США після війни з'явилась «доктрина утримання» (1947 р.) автором якої був Дж. Кеннан. Вона мала метою протидію та послаблення СРСР у будь-якій частині світу. Її продовженням стала «доктрина Трумена» (1947 р.) – торкалась надання американської допомоги Греції та Туреччини. Ознайомтеся з «доктриною балансування на грані війни» (1956 р.), автором якою був Дж. Ф. Даллес. «Доктрина Ейзенхауера» (1957 р.) була спрямована на протидію СРСР на Близькому Сході. «Тихоокеанська доктрина Джонсона» (1966 р.) – спрямована на протидію СРСР у Південно-Східній Азії, найперше – у В'єтнамі. Доктрина Ніксона» (1969 р.) обґрунтовувала право на втручання у забезпечення оборони своїх союзників та захист своїх національних інтересів. Етапними у період Холодної війни були також доктрини Форда та Картера.

При підготовці до *четвертого питання* необхідно приділити увагу відносинам між СРСР і США. Слід врахувати змагання між ними у сфері ядерної зброї. У 1963 р. було підписано договір про заборону випробувань ядерної зброї. Радимо ознайомитись зі змістом зустрічей на вищому рівні між СРСР та США у 70-х роках, у ході яких обговорювались питання обмеження стратегічних озброєнь та вузлові міжнародні проблеми. У 1972 р. обидві країни підписали документ «Основи взаємовідносин між СРСР і США», де констатувалось, що «в ядерний вік не існує ніякої іншої основи для підтримання відносин між ними, окрім мірного співіснування» і, що «відмінності в ідеології і соціальних системах СРСР і США не являються перешкодою для розвитку між ними нормальних відносин, оснований на принципах суверенітету, рівності, невтручання у внутрішні справи і взаємної вигоди». Сторони зобов'язались уникати воєнних конфронтацій і запобігати виникненню ядерної війни. Радимо ознайомитись зі змістом досягнутих угод про обмеження систем протиракетної оборони, обмеження стратегічних

наступальних озброєнь (ОСВ-1) та договору ОСВ-2. Дані договори встановлювали рівні кількісні обмеження на стратегічні ядерні сили обох держав.

Візьміть до уваги переговорний процес М. С. Горбачова і Р. Рейгана (1986 р.), що поклав початок покращенню відносин між СРСР та США.

Тема 10. Політика об'єднання Німеччини у другій половині ХХ ст.

Питання для розгляду

1. Причини поглиблення розколу Німеччини.
2. Нова східна політика В. Брандта.
3. Внутрішні та зовнішні аспекти об'єднання Німеччини.
4. Суспільно-політичний та економічний розвиток сучасної ФРН.

Реферати

1. Проблема німецького громадянства в умовах розколу Німеччини.
2. Доктрини Хальштейна і Шеєля у відносинах між ФРН і НДР.
3. Вибори 18 березня 1990 р. до Народної палати НДР – крок до об'єднання Німеччини.
4. Міжнародно-правове врегулювання об'єднання Німеччини.

Методичні рекомендації

При підготовці до *першого питання* необхідно врахувати зміст міжнародної політики в умовах Холодної війни, що зумовлювало конфронтацію між двома німецькими державами. Обидві Німеччині були форпостами у глобальному протистоянні Сходу та Заходу. З 1955 р. діяла “доктрина Хальштейна”, яка мала на меті недопущення міжнародно-правового визнання НДР. Східна Німеччина називалась при цьому “радянською” або “східною зоною”. Міжнародні ініціативи у 1950-ті роки по регулюванню німецької проблеми (об'єднання обох держав) носили формальний, декларативний характер.

Друге питання вимагає аналізу новою східної політики В. Брандта. Особливу увагу необхідно приділити питанню підписання у 1971 р. чотирьохсторонньої угоди по західному Берліну, яке закріпило відмову від застосування сили. Фактичне визнання було оформлено договором між НДР і ФРН (1972 р.) “Доктрина Хальштейна” була замінена “доктриною Шеєля”, що створювала основу для розширення рівноправних відносин.

Третє питання вимагає уваги до питання створення та функціонування опозиції у НДР. Результати виборів у НДР 18 березня 1990 р. чітко показали бажання більшості населення об'єднатися з ФРН. У ході партійно-коаліційних переговорів при формуванні уряду було погоджено ключове рішення про вступ НДР до складу ФРН. У заяві уряду підкреслювалось: “Народ НДР являється частиною єдиного німецького народу, який знову повинен бути разом”. Суспільна думка у ФРН у більшості підтримувала ідею об'єднання Німеччини. Особливу увагу радимо звернути на хід та зміст міжнародних переговорів за формулою “2+4”. Візьміть до уваги також той факт, що основні труднощі на переговорах виникали у питаннях про воєнний статус об'єднаної Німеччини. М. С. Горбачов у лютому 1990 року зробив важливу заяву про те, що “питання про єдність німецької нації повинні вирішувати самі німці”. 31 серпня 1990 року було підписано “Договір про відновлення єдності Німеччини, а 12-го вересня 1990 року відбулося підписання договору про кінцеве врегулювання у відношенні Німеччини. У ніч з 2 на 3 жовтня 1990 року вступив у силу договір про об'єднання, 5 нових східно-німецьких земель увійшли до складу ФРН. Об'єднання Німеччини стало найважливішою політичною подією кінця 20 століття. Німеччина стала рівноправним і суверенним членом світової спільноти.

При підготовці до *четвертого питання* необхідно ознайомитись з державно-правовим устроєм об'єднаної Німеччини та функціонуванням партійної системи. Слід зауважити, що перебудова східно-німецької економіки проходила у період сприятливої кон'юнктури. Але надалі траплялися кризи. Радимо ознайомитись з питанням про проведення приватизації у нових землях держави. За рівнем економічного розвитку ФРН входить у країни так званої “великої сімки”. За загальним об'ємом ВВП вона займає перше місце у Європі.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

- У вивченні навчальної дисципліни застосовано *три види контролю: поточний, періодичний та підсумковий*.
- *Поточний контроль* проводиться під час лекцій, практичних занять, а також виконуючи окремі самостійні (індивідуальні) завдання.
- *Періодичний контроль* – перевірка самостійно підготовленого конспекту, реферату з вивченої літератури, співбесіда, письмова контрольна робота.
- *Підсумковий* контроль складається з результатів поточного та періодичного контролю та проводиться у формі іспиту.
- Підсумковою формою контролю для студентів, які не виконали програму курсу з будь-яких причин, є *іспит* за пропонованим переліком питань.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Нідерландська буржуазна революція XVI ст.
2. Передумови, характер та особливості Англійської буржуазної революції XVII ст.
3. О. Кромвель та його роль в Англійській буржуазній революції XVII ст.
4. Людина та її повсякденне життя у Європі в епоху буржуазних революцій.
5. Війна за незалежність колоній у Північній Америці у XVIII ст.
6. Проголошення незалежності США та її конституційний лад.
7. Джордж Вашингтон – перший президент США.
8. Виникнення та розвиток політичних партій у США.
9. Передумови і причини Французької буржуазної революції XVIII ст.
10. Політичні течії і лідери у Французькій буржуазній революції XVIII ст.
11. Конституції Франції 1791 і 1793 р. : порівняльний аналіз.
12. Політична система, соціальні ідеали та терор якобинського режиму диктатури.
13. Наполеон Бонапарт та його внутрішня і зовнішня політика.
14. Громадянська війна і Реконструкція у США (1861–1871 рр.)
15. Причини, характер та основні події Першої світової війни.
16. Версальський мир та його наслідки.
17. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.
18. Революції у Росії (1917 р.) та Німеччині (1918 р.) та їх вплив на Першу світову війну.
19. Веймарська Німеччина (1918–1933 рр.): політична система, конституція і політика.
20. Причини виникнення та сутність фашизму в країнах Західної Європи.
21. Ідеологія і політика фашистської Італії.
22. Соціальна політика фашистського режиму Б. Мусоліні.
23. Ідеологія, пропаганда і політика нацистської Німеччини.
24. Мюнхенський зговір 1938 року і наростання загрози світової війни.
25. Міжнародна дипломатія напередодні Другої світової війни.
26. Пакт Молотова – Ріббентропа 23 серпня 1939 р. і таємні протоколи до нього.
27. Друга світова війна: причини, характер, дискусії.
28. Головні битви Другої світової війни.
29. Антигітлерівська коаліція та її міжнародні конференції.
30. Нацистська політика Холокосту та її наслідки.
31. Антифашистський рух Опору у Німеччині і у Європі.
32. Нюрнберзький процес над головними воєнними злочинцями.
33. Підсумки та уроки Другої світової війни.

34. Історична пам'ять та проблема подолання історичного тоталітарного минулого.
35. План Маршалла: причини прийняття та результати реалізації.
36. Причини, етапи, зміст та наслідки холодної війни.
37. Головні світові конфлікти періоду холодної війни.
38. Криза розвитку соціалізму у НДР (1953 р.)
39. Криза розвитку соціалізму в Угорщині (1956 р.)
40. «Празька весна» у Чехословаччині (1968 р.)
41. Особливості суспільно-політичного розвитку країн Західної Європи (1945–початок ХХІ ст.).
42. Причини розколу Німеччини на дві держави: ФРН та НДР.
43. Східна політика уряду В. Брандта у ФРН.
44. США у системі міжнародних відносин у період 1985 р. – ХХІ ст.
45. Причини, головні події та наслідки краху комуністичної системи у СРСР.
46. Причини та наслідки краху комуністичної системи у країнах Центральної та Східної Європи.
47. Берлінська стіна: причини побудови та міжнародне значення її падіння.
48. Розпад СРСР та процес створення незалежних держав.
49. Політика об'єднання Німеччини у другій половині ХХ ст.
50. Політичний та економічний розвиток Німеччини після об'єднання (1990 р.)
51. Структура та функції інституцій влади, етапи та результати політики розширення ЄС.
52. Причини та наслідки виходу Великобританії з Європейського Союзу.
53. Зовнішня політика країн Європейського Союзу.
54. Ден Сяопін і політика реформування Китаю.
55. Політика економічного зростання сучасного Китаю.
56. Зміцнення позицій та впливів Китаю у сучасній світовій політиці.
57. Еволюція політичних відносин між Китаєм та Тайванем.
58. Політика демократизації Японії у післявоєнний період.
59. Напрями та результати економічного зростання сучасної Японії.
60. Боротьба Японії за повернення «північних територій».

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧА:

Оцінка «**відмінно**» ставиться у випадку:

- здобувач вільно володіє визначеними програмою, знаннями й уміннями; здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою різних методів наукового аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями; правильно і в достатній кількості добирає необхідні для повноти аналізу відповідні факти; доброю мовою висловлює власне ставлення до навчального матеріалу; відповідь чітка, логічна та завершена.

Оцінка «**добре**» ставиться у випадку:

- здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому обов'язкову літературу; але при відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності; мова добра.

Оцінка «**задовільно**» ставиться у випадку:

- здобувач володіє навчальним матеріалом не повністю або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдань; але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно наслідкових зв'язків і формулювання висновків. Мова спрощена.

Оцінка «**незадовільно**» з можливістю повторного складання ставиться у випадку:

- Здобувач володіє матеріалом поверхово й фрагментарно, без аргументації та обґрунтування; безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не чітко розуміє зміст основних понять; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; узагальнення, формулювати висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки. Відсутні сформовані уміння та навички. Мова занадто спрощена.

Оцінка «**незадовільно**» з обов'язковим повторним вивченням дисципліни ставиться в разі:

- незнання здобувачем головного навчального матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, не володіє основними поняттями навчальної дисципліни та необхідними для виконання завдань уміннями.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Гончар Б. М., Мордвінцев В. М. Всесвітня історія: навчальний посібник. – 2-ге вид., стер. К: Київський національний університет ім. Т. Шевченка 2014. – 895 с.
2. Горбань Ю. А. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навчальний посібник. – 4-те вид., перероб. і доп. Київ, 2012. – 438 с.
3. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.): навчальний посібник./ За ред. З. А. Баран. – К., 2015. – 533 с.
4. Країнознавство. Країни пострадянського простору, Європи і Північної Америки навч. посіб.; К. : Київський університет, 2012. - 335 с.
5. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.): навчальний посібник. – 3-тє вид., виправлене і доповнене. – К., 2013. – 278 с.
6. Коппель О. А. Міжнародні системи. Світова політика. К. : ФАДА, ЛТД, 2001. - 224 с.
7. [Курко, М. Н.](#) Світова політика: свідомість, спекуляція та антикорупція: навч. посіб. Київ : Ліра- 2022. 178 с.
8. Міжнародні відносини та світова політика /за ред. В. А. Манжоли. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський університет, 2010. – 865 с.
9. [Недбай В. В.](#) Світова політика сучасності. Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Швець В. Д., 2015. - 237 с.
10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки, XVII – 60-ті роки XIX століття: підручник / за ред. Б. М. Гончара. Київ. : Київський університет, 2013. – 735 с.
11. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. – початок XXI ст.): навчальний посібник / за ред. М. М. Швагуляка. – Львів: Тріада плюс, 2011. – 700 с.
12. Орлова Т. В. Історія пострадянських країн: підручник. Київ: Знання, 2014. – 502 с.
13. Павлюк В. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1918–1945 рр.): підручник. Львів : Піраміда, 2010. - 281 с.
14. Романюк А. С. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини XX – початку XXI ст.: навчальний посібник. Київ: Знання, 2011. – 255 с.

15. Сарнацький О. П. Міжнародні відносини та світова політика (пер. пол. XVII ст. – 1918 р.): навчальний посібник. Запоріжжя : Інтер-М, 2015. – 397 с.
16. Світова історія XX-XXI століть. Енциклопедичний словник / за ред. Ігора Підкови і Романа Шуста. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Вид. 2-ге, допов. – Львів : Простір-М, 2019. – 1282 с.
17. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика / за ред. проф. М. П. Требіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2016. – 538 с.
18. Тригуб П. М. Міжнародні відносини і світова політика. Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Румянцева Г. В. 2012. – 197 с.

Додаткова література

1. Арендт Х. Банальність зла. Суд над Айхманом в Єрусалимі. К. : Дух і Літера, 2013. – 367 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Київ:ФАБУЛА, 2019. – 288 с.
3. Баришполець М. К., Смольницька М. К. Пам'ять про Другу світову війну в іменах і подіях: / Відп. ред. О. Є. Лисенко. Інститут історії України. – Бориспіль: Медіа-центр "ТС", 2020. –748 с.
4. Брокгауз Ф. Історія Німеччини у світлинах. Київ: Юніверс. – 568 с.
5. Від Рейхстагу до Іводзіми. У полум'ї війни : Україна та українці у Другій світовій / під заг. ред. Я. Примаченко]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.
6. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності : історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 375 с.
7. *Віднянський С.* Україна — Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. /Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб.наук. пр. Київ,2022 – вип.31. – С. 10–37.
8. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с.
9. Головка В. Україна та Китай: еволюція відносин (2021 – травень 2022). Київ: Інститут історії України, 2022. – 199 с.
10. Друга світова: роздуми через вісім десятиліть / Упоряд. І. Винокуров. Національний університет "Києво-Могилянська академія"; Центр

- досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства; Центр європейських гуманітарних досліджень. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. – 192 с.
11. Еліс Д. Брати-засновники. Революційне покоління. Київ: Ніка-Центр, 2014. – 296 с.
 12. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.) / Авт. кол.: І. В. Артёмов, С. В. Віднянський, І. Я. Тодоров, П. В. Токар. – Ужгород: УжНУ, 2022. – 284 с.
 13. Копійка В. В. Європейський Союз. Історія і засади функціонування. Навчальний посібник. Друге видання. Київ: Знання, 2012. – 759 с.
 14. Кордон М. Європейська та євроатлантична інтеграція України. 2-е вид. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. – 172 с.
 15. Кудряченко А. І., Мартинов А. Ю. Глобальні виміри зовнішньої політики Німеччини (2005–2021 рр.): калейдоскоп подій. Київ: ДУ "Інститут всесвітньої історії НАН України". 2022. – 560 с.
 16. Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн: Історичні нариси / Відп. ред. О. П. Реєнт. Київ: Інститут історії України НАН України., 2021. – 657 с.
 17. Мадлен О., Вудворт Б. Фашизм. Засторога. Київ: Форс, 2019. 352 с.
 18. Мальська М. П., Антонюк Н. В. Основи європейської інтеграції. Київ: ЦУЛ, 2015. – 320 с.
 19. Перайно К. Сила стрімка й несамовита. Мао, Трумен і народження сучасного Китаю, 1949. Київ: КМ-БУКС, 2022. – 352 с.
 20. Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 1 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2022. – 802 с.
 21. Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 2 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України, 2022. – 803–1526 с.
 22. Сейл Т. Міцний альянс. Історія НАТО. Київ: ФАБУЛА, 2022. – 368 с.
 23. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Росія, Європа, Америка. Київ: Човен, 2023. – 392 с.
 24. Фішер К. Створено в Америці. Соціальна історія культури й характеру американців. Київ: Ніка-Центр, 2022. – 512 с.
 25. Шуляк І. О. Московитський націонал-соціалізм Радянської імперії. Київ : Фенікс, 2019. - 207 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. <http://yaca.yandex.ru/yca/ungrp/cat/Science/Sciences/Humanities/History/>- каталог сайтів на історичну тематику за різними напрямками: стародавній світ, середні віки, нова і новітня історія, військова історія, археологія, генеалогія, етнографія і історія народів.
2. <http://www.hrono.ru/> – сайт "Хронос" представлено матеріали по всесвітній історії.
3. <http://www.history.org.ua/> – сайт історії України НАНУ.
4. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/ – електронна бібліотека Гумер.
5. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> – бібліотеки України і світу.
6. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
7. <http://odnb.odessa.ua/> – Одеська міська бібліотека.
8. <http://www.lib.onu.edu.ua/> – Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова.
9. <http://militera.lib.ru> – Бібліотека по військовій історії та історії війн.
10. <http://chitalka.info/pravoznavstvo.html> – бібліотека юридичних ресурсів.
11. <http://www.un.org/> – портал ООН.
12. <http://documents.un.org/> – Система офіційних документів Організації Об'єднаних Націй (Official Documents of the United Nations)
13. <http://unstats.un.org/unsd/default.htm> – Статистична служба ООН.
14. <http://portal.unesco.org/> – портал ЮНЕСКО.
15. <http://europa.eu.int> – Європейський союз (Брюсель).
16. http://europa.eu/documentation/statistics-polls/index_en.htm – Статистична служба ЄС.
17. www.coe.kiev.ua – Рада Європи з прав людини (Україна).
18. <http://www.worldbank.org/> – Світовий банк.
19. <http://www.imf.org/> – Міжнародний валютний фонд.
20. <http://www.wto.org/> – Світова організація торгівлі.
21. <http://www.oecd.org/> – Організація з економічного співробітництва і розвитку.
22. <http://www.case-ukraine.kiev.ua/> – Центр соціально-економічних досліджень (CASE).
23. <http://www.doaj.org/> – 2000 загальнодоступних закордонних електронних журналів.
24. <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/> – електронна бібліотека журналів (Німеччина).
25. <http://rzblx1.uniregensburg.de/ezeit/fl.phtml?bibid=AAAAA&colors=1&lang=en¬ation=ALL> – англomовні електронні безкоштовні журнали.

Навчальне видання

СВІТОВА ПОЛІТИКА НОВОГО ТА НОВІТНЬОГО ЧАСУ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять
для здобувачів спеціальності 052 Політологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Електронне практичне видання

Укладач:

Шевчук Микола Андрійович

В авторській редакції

Затвердж. авт. 22.10.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ. Зам. № 2863.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
вул. Університетська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua